

ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

УДК: 911.3:314(477)

ОСОБЛИВОСТІ ДЕМОГЕОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ
У ГІРСЬКИХ РАЙОНАХ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ*Депутат М.**Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

Досліджено демографічні характеристики гірських територій Івано-Франківської області. Проведено оцінку їх територіальних відмін з урахуванням розселенських, демогеографічних, загальноекономічних та природно-ресурсних чинників.

Ключові слова: природний рух населення, народжуваність, смертність, міграційні переміщення, національний та етнічний склад населення, статево віковий склад населення.

Постановка проблеми. Економічні, екологічні, соціальні, в тому числі й демогеографічні проблеми гірських районів, зумовлені здебільшого особливими гірськими умовами територій. Специфічні природні умови гірських територій позначаються на у всіх сферах життєдіяльності їх мешканців, насамперед впливають на розселення населення та його кількісні й якісні показники.

Демогеографічна ситуація є одним із визначальних чинників, що з одного боку виступають якісними характеристиками рівня життя населення, а з іншого – самі забезпечують стабільний соціально-економічний розвиток територій. Тому демогеографічні дослідження є наскрізним стрижнем у всіх напрямках суспільно-географічного пізнання.

Вихідні передумови. Серед сучасних суспільно-географічних досліджень частими характеристик та особливостей перебігу демогеографічних процесів, назвемо, зокрема праці, В. Джамана, Ф. Заставного, В. Яворської, І. Косташука, Н. Заблотовської та інших. Однак дедалі частіше науковці у своїх пошуках звертають увагу саме на гірські території України. Так, особливості розвитку господарства гірських районів висвітлювала у своїх працях П. Самольтова, заселення Івано-Франківської області вивчав Р. Гишук.

Ми поставили за мету з'ясувати особливості формування демогеографічної ситуації в поселеннях гірських районів Івано-Франківської області, а також розкрити роль та значення демогеографічних характеристик населення регіону у формуванні демогеографічної ситуації в Івано-Франківській області загалом.

Виклад основного матеріалу. Характерною особливістю регіону дослідження є відносно низький рівень урбанізації. Для Івано-Франківської області частка міського населення складає трохи більше 43 %, а для гірських районів – 24,2 %. Поселенська мережа гірських районів Івано-

Франківщини налічує 353 поселення (17 міських та 336 сільських населених пункти), що складає 43% від загальнообласного. Однак, враховуючи особливості природних умов гірських територій, розміщені вони досить нерівномірно – значно щільніше в рівнинних частинах і передгір'ї та досить дисперсно на гірських територіях. У цьому випадку доцільно зауважити, що при загальнообласній щільності поселень 57,8 поселень на тис. кв. км, пересічно для гірських адміністративних районів цей показник становить 45 населених пунктів. При цьому найнижча щільність, 34,4 поселення на тис.кв.км характерна для сільських населених пунктів Верховинського та Долинського адміністративних районів, які мають статус гірських.

Подібна тенденція характерна і для значень людності. Так, на 56% території гірських районів Івано-Франківської області мешкає лише 39,5% населення, із пересічною густиною населення 69,6 осіб на кв. км. Найнижчі значення показників густоти населення властиві адміністративним районам із найбільшою кількістю поселень, що мають статус гірських.

Статево-вікова структура має великий вплив на соціально-економічне становище в регіоні. Від структури населення залежить не лише спроможність до відтворення населення, й значною мірою його економічна активність і та потреба в матеріальних благах. Особливо, ми можемо це спостерігати в населених пунктах, де активно розвивається рекреаційно-туристична діяльність.

При пересічнообласних показниках частки населення молодше працездатного віку 18%, для поселень гірських районів Івано-Франківської області цей показник складає 20%. Із найвищими значеннями у Верховинському та Надвірнянському адміністративних районах. Це при тому, що пересічні значення часток населення у працездатному та старшому від працездатного віці не перевищують або дорівнюють загальнообласним.

Таблиця 1

Розміщення населення в гірських районах Івано-Франківської області (станом на 1.01.2011 року)

	Чисельність населення (тис. осіб)	Площа (тис. км.кв)	Густина населення (осіб на км.кв)	Частка міського населення (%)	Частка сільського (%)	Кількість поселень (од)	Кількість міських поселень (од)	Кількість сільських поселень (од)
Богородчанський район	69,5	0,8	86,9	17,0	83,0	41	2	39
Верховинський район	29,6	1,25	23,7	18,9	81,1	43	1	42
Долинський район	69,2	1,25	55,4	32,8	67,2	43	1	42
Коломийський район	101	1,03	98,1	12,6	87,4	83	3	80
Косівський район	88,2	0,9	98,0	16,6	83,4	45	3	42
Надвірнянський район	113,8	1,3	87,5	37,2	62,8	47	4	43
Рожнятівський район	73,6	1,3	56,6	30,2	69,8	51	3	48
Загалом по гірських районах	544,9	7,83	69,6	24,2	75,8	353	17	336
Івано-Франківська область	1379,8	13,9	99,3	43,3	56,7	804	39	765

Важливим показником для суспільної оцінки демогеографічного становища в регіоні є демографічне навантаження, котрий дає можливість реально оцінити соціально-економічні можливості населення в регіоні. Так для населення гірських районів Івано-Франківської області значення показника демографічного навантаження значно вище від пересічнообласних (70 проти 66 працездатних осіб на 100 мешканців у працездатному віці). Найвищим цей показник є у Верховинському районі (73). Але враховуючи те, що ці значення формуються за рахунок частки мешканців молодше працездатного віку, ми можемо із впевненістю говорити про позитивні демографічні перспективи гірських поселень Івано-Франківщини.

Характеристики природного руху населення є водночас і передумовою, і похідними формування людності регіону. З однієї сторони рівень народжуваності забезпечує ріст чисельності населення та позитивні характеристики його складу, з іншої ж процеси смертності нівелюють попередні результати. Природний приріст населення завжди відіграв вирішальну роль у формуванні чисельності населення гірських регіонів Українських Карпат, на відміну від міграційних переміщень котрі за рахунок фізико-географічних особливостей території не набули в регіоні загальноукраїнських тенденцій.

Якщо у 2010 році в Івано-Франківській області показник природного скорочення складав 0,9, то в поселеннях гірських районів було зафіксовано природний приріст населення (0,1). Зауважимо, що природний приріст мав місце у чотирьох районах

із семи. Зокрема рівень переважання народжуваності над смертністю у Верховинському районі складає понад 5 проміле. Тоді як у Коломийському районі, із не значною часткою гірських поселень, значення природного приросту населення становило -2,9 проміле, тобто було найнижчим для регіону дослідження.

У даному випадку природний приріст населення сформувався за рахунок росту кількості народжень. Слід підкреслити характерну особливість мешканців гірських поселень - ментальну установку на багатодітність. Не можна також не врахувати й власне фінансову складову – мешканці поселень із статусом гірських отримують значно більшу державну допомогу при народженні дитини.

Іншою, не менш важливою характеристикою соціально-економічного розвитку гірських територій є міграції населення. Особливості рельєфу регіону дослідження створюють своєрідний простір для розвитку міграційних процесів. Гірські хребти завжди виступали природним бар'єром, що стримувало об'єми та напрями міграційних потоків. Однак досить цікавою для Карпатського регіону загалом, є зафіксована тенденція поступового переходу гірського населення у рівнинні поселення. Частка населення, яке замешкує гірські райони Івано-Франківщини, зменшується за рахунок міграційних переміщень, пропорційно до збільшення людності рівнинної її частини.

Формуючись, міграційні потоки не обмежуються одним напрямком, тому і міграційне скорочення населення гірських районів не

Таблиця 2

Статеві-віковий склад населення в гірських районах Івано-Франківської області станом на 1.01.2011 року (%)

	Чисельність населення (осіб)	Частка населення молодше працездатного віку	Частка населення працездатного віку	Частка населення старше працездатного віку
Богородчанський район	69500	20	59	21
Верховинський район	29600	23	58	19
Долинський район	69200	19	59	22
Коломийський район	101000	19	59	22
Косівський район	88200	20	58	22
Надвірнянський район	113800	21	59	20
Рожнятівський район	73600	19	58	22
Загалом по гірських районах	544900	20	59	21
Івано-Франківська область	1379800	18	60	22

Таблиця 3

Показники природного руху населення у гірських районах Івано-Франківської області у 2010 році (проміле)

	Народжуваність	Смертність	Природний приріст (скорочення)
Богородчанський район	13,2	12,5	0,7
Верховинський район	18,2	13	5,2
Долинський район	13,2	12,9	0,3
Коломийський район	12,2	15,1	-2,9
Косівський район	13	13,7	-0,7
Надвірнянський район	13,9	12	1,9
Рожнятівський район	12,8	12,9	-0,1
Загалом по гірських районах	13,3	13,2	0,1
Івано-Франківська область	11,8	12,7	-0,9

обмежується лише внутрірегіональними переміщеннями. Так, сальдо міжрегіональної міграції по Верховинському району складає -159 осіб на 100 тис. мешканців при пересічно обласному значенні +6,3. Аналогічно, у Рожнятівському та Долинському районах (-9,1 та -93,8 відповідно).

Для нашої держави міжнародні напрями міграційних потоків (як нелегальні, так і офіційні) зазвичай пов'язані з нелегким економічним становищем населення. У 2010 році для Івано-Франківської області сальдо міждержавної міграції склало +10,2 осіб на 100 тис. наявного населення. Скорочення чисельності мешканців, за рахунок міждержавних переміщень, в області було зафіксовано у шести адміністративних районах. Із них три гірські – Верховинський, Долинський та Коломийський із найвищими показниками міжнародного міграційного скорочення (відповідно 6,8; 13 та 12,8).

Висновки. Як бачимо, демогеографічні характеристики населення гірських територій Івано-Франківської області кількісно та якісно різняться від пересічнообласних. Тут ми можемо простежувати вплив як комплексу природних

чинників, які наклали свій відбиток на розселення населення в гірських територіях, так і соціально-економічної складової життєдіяльності їх мешканців.

Водночас значний рекреаційний потенціал є тим рятівним кругом, який сприяє поліпшенню демогеографічної ситуації. Саме тому перспективними видаються дослідження перебігу демогеографічних процесів на рівні населених пунктів та їх груп.

Список літератури

1. Джаман В. О. Демогеографічна ситуація в Україні / В. О. Джаман. – Чернівці: Рута, 2005. – 24 с.
2. Джаман В. О. Регіональні системи розселення: демогеографічні аспекти / Василь Олексійович Джаман. – Чернівці: Рута, 2003. – 392 с.
3. Прибиткова І.М. Основи демографії / І.Прибиткова – К.: АртЕК, 1995. – 254 с
4. Топчєв О. Г. Основи суспільної географії / Олександр Григорович Топчєв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 560 с.
5. Яворська В.В. Геодемографічні процеси і геодемографічні райони Українського Причорномор'я: Методологічні і методичні проблеми: монографія / В.В.Яворська – Одеса: Астропринт, 2007. – 208 с.

Депутат Н. особенности демографической ситуации в горных районах Ивано-Франковской области. Исследованы демографические характеристики горных территорий Ивано-Франковскоь области. Проведена оценка их территориальных отличий с учетом особенностей расселения, демогеографической ситуации, общеэкономических характеристик и природно-ресурсных факторов.

Ключевые слова: естественное движение населения, рождаемость, смертность, миграционные движения, половозрастной состав населения.

Deputat M. Features of demogeography of situation mountain districts of Ivano-Frankivsk area. In the article investigational demographic descriptions of mountain territories of the Ivano-Frankivsk area. An estimation is conducted them territorial abolitions recognition rozselenskikh, demogeografichnikh, zagal'no-ekonomichnikh and naturally resource factors.

Key words: natural motion of population, birth-rate, death rate, migratory moving